

14. Тебешевська-Качак Т. Автобіографія як принцип нарації та характеротворення у прозі Оксани Забужко / Тетяна Тебешевська-Качак // Слово і час. – 2004. – № 2. – С. 39–47.
15. Фрейд З. Очерки по психології сексуальности / Зигмунд Фрейд. – Спб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. – 256 с.

**The Woman in Ukrainian Post-Colonial Period: Searching the National Hero
(According to O. Zabuzhko's Novel «Researching Ukrainian Sex»)**

The author tried to look at contemporary woman prose in the light of post-colonial period. The issue of woman's place in post-colonial space is analyzed in the article. The basis of the study is the novel by O. Zabuzhko «Researching Ukrainian Sex», in which the writer combines feminist and post-colonial discourses. It becomes obvious that according to Elaine Showalter's classification Ukrainian Women Literature is actually in woman stage: the self-awareness stage.

Ольга Шаф (Дніпропетровськ)

**ФЕМІННІ МОТИВИ В ПОЕЗІЇ МАРІАННИ КІЯНОВСЬКОЇ
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЗВИЧАЙНА МОВА»)**

Творчість Маріанни Кіяновської, поетеси, прозаїка, перекладача польської і російської поезії, органічно вписується в дискурс сучасної української феміноцентричної літератури, який стає дедалі актуальнішим у культурно-мистецькому русі рубежу століть та першого десятиріччя ХХІ ст. Прагнення українського жіноцтва виразити свій досвід, потреби, цінності через сферу мистецтва зумовлює фемінізацію не лише художньої літератури (українське жіноче письменство представлене такими іменами, як Г. Гордасевич, Л. Демська, І. Жиленко, Т. Зарівна, О. Забужко, М. Ільницька, С. Йовенко, Є. Кононенко, С. Майданська, М. Матіос, Г. Пагутяк, Г. Тарасюк, Н. Тубальцева та інші), а й літературознавчої критики. Так, Н. Зборовська, Т. Гундорова, В. Агеєва, Л. Тарнашинська, Л. Таран, Р. Харчук, А. Біла репрезентують потужну генерацію провідних українських вчених. Наукові розвідки С. Павличко, О. Забужко, Н. Зборовської, В. Агеєвої, базовані на досвіді західноєвропейських та американських теорій фемінізму і зорієнтовані на інтереси жінки в літературі як автора, читача та героїні, формують вітчизняний феміністичний дискурс. Його специфіка зумовлена деструкцією не лише патріархальних культурних цінностей, а й народницького та комуністичного міфів [3; 41]. При цьому об'єктом феміністичних студій частіше стає проза, що пояснюється більш виразним виявом художньої специфіки жіночих типів, особливостей жіночого письма. (Жіноча проза є предметом розгляду численних статей Н. Зборовської, М. Крупки, Я. Чайковської, дисертації С. Філоненко «Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років ХХ століття»). У той же час сучасна українська поезія у феміністичному аспекті досліджена мало. У контексті сказаного заслугове на увагу творчість представниць жіночих літературних угруповань, сама наявність яких вказує на усвідомлену й затребувану «жіночу» ідею в українській культурі, зокрема утворене у Львові в 90-х роках ХХ ст. «Товариство усамітнених графоманів» – «ТУГА», до якого належала й Маріанна Кіяновська.

Сама поетеса (принаймні у відомих інтерв'ю з нею, виступах тощо) ніколи не декларувала свої феміністичні позиції. Тематика її поетичних творів (у її доробку - збірки «Інкарнація» (Львів-Київ, 1997); «Вінки сонетів» (Париж-Львів-Цвікау, 1999); «Міфотворення» (Київ, 2000), «Кохання і війна» (в співавторстві з Мар'яною Савкою; Львів, 2002), «Книга Адама» (Івано-Франківськ, 2004), «Звичайна мова» (Київ, 2005) та ін.) метафізична, релігійно-філософська, сфокусована навколо таких «первнів» буття, як Бог, кохання, плин часу. Однак спосіб художнього осмислення цих традиційних для літератури тем і мотивів позначений, на наше переконання, специфікою власне жіночого світовідчуття, пов'язаний з пошуком альтернативного – суто «жіночого» письма. У поезії Кіяновської робиться спроба

осягнути глибинну суть жінки, виразити її автентичний (маргінальний для «маскуліної» літератури) досвід, пов'язаний з материнством, її тілесність, що змушує говорити не про фемінізм у її творчості як такий, а про феміноцентризм, який передбачає передусім художню реалізацію жіночої суб'єктивності.

Реалізація фемінних мотивів у поетичній творчості М. Кіяновської залежить від ідейно-тематичного спрямування, жанру твору. Скажімо, у вінках сонетів «Галатея. Post scriptum», «Палестина (пори року)», «Соломонові ночі. Апокрифи» (зб. «Вінки сонетів») та інших «дисциплінованість» строфічної та версифікаційної будови обмежує вияв «жіночості» на текстовому рівні, адже вагомим є і чоловічий «дискурс». На опозиції «чоловік–жінка» як діалогу чоловічого та жіночого «начал» (відповідно, Пігмаліон – Галатея, кати (чоловіки) – Діва, Соломон – наложниця) ґрунтується характерна для сонетного жанру діалектичність. Образ жінки в цих творах постає не маргінальним, а опозиційним до образу чоловіка, як образ Іншої (його можна інтерпретувати в тому змістовому наповненні, в якому його ужила С. де Бовуар у книзі «Інша стать» (1949 р.)). У поезіях зі збірки «Звичайна мова» Кіяновської розгортання фемінних мотивів відрізняється «монологічністю» (централізацією) «жіночого голосу», що зумовлює організацію тексту не за принципом антитетичності, а на засадах позаструктурності, незавершеності, що притаманні жіночому типу письма [1; 281].

У збірці поетеси «Звичайна мова» фемінні мотиви зводяться до двох стрижневих (інваріантних): «кохання як тілесність» та «материнство як цілісність». Інваріантний мотив «кохання як тілесність» реалізується в поезіях збірки як у позитивному, так і в негативному емоційних полюсах. У першому випадку лірична героїня переживає кохання (пристрасть, любовний шал) як ірраціональний, екстатичний стан, у який поринає добровільно, з насолодою заперечуючи узвичаєне і логічне: «уже не боюсь не дістатися берега / Чайка звичайна», «час мій інший ніж / живу / наче пташка небесна» («З мірою прив'ядання...») [2; 23]. На відміну від традиційної інтимної лірики, де мотив кохання виражається, як правило, через опис почуттів і переживань ліричного героя, у поезії Кіяновської розгортається «стихія» любові, яка творить інший – позараціональний – світ (таким прийомом передається стан героїні, охопленої коханням, яка не може впорядкувати свої думки): «усе ще все натще / навіть аркуш паперу слизький / ні для ковзання / ні для казання / для леза / сльоза («З мірою прив'ядання...») [2; 23]. В останніх рядках цієї поезії оприявнюється бажання граничної близькості і зачаття: «над тобою крізь тебе / жага сухожилля / любов бо в любові / я молюсь помилитись / я люблю» [2; 23]. Повторюваний у поезії образ «сухожилля» (це слово має спільний корінь із словом «життя») можна інтерпретувати і як бажання фізичної чоловічої сили, і як бажання зачати дитину. (Образ «молюсь помилитись» є новаторським тропом - своєрідною «гіперметафорою», що посилює компресію тексту, поєднуючи семантику «боюся помилитися» і «молюся, щоб не помилитися»).

Мотив «кохання як спрага материнства», зафіксований у поезії «З мірою прив'ядання...», є варіантом мотиву «кохання як тілесність». Він розгортається, зокрема, і в поезії «Дощ перечікую»:

дощ перечікую	вся водночас
тужавію	а вужі
по яблуках	як по грудях
зісковзують	вужчають
загуби в мені	найдорожче
яблуко або пригуб	
шурхіт	лишається
після дощу	губи пошерхлі
зшептани [2; 12].	

Бажання зачаття в поезії виражається в образі «загуби в мені найдорожче / яблуко...» (останній образ символізує біблійне «яблуко пізнання», тобто фізичне кохання і його плід). Мотив любовного бажання розгортається через образ дощу, що в образній системі Кіяновської означає жінку (за психоаналітичною теорією, вода є символом жіночого), зображення стану героїні - «тужавію», що асоціюється із збудженням, образ вужів як уособлення чоловічого начала, його асоціацію з дотиком, пестощами, порівняння «по яблуках як по грудях», що

виражає ідею тілесності, повноти, жіночості, образ «зісковзують», що вказує на спрямування любовних пестощів до лона. Композиція поезії «Дощ перечікую», як і інших поезій такого змісту, нагадує статевий акт рухом від образів із семантикою тілесності, передачею стану збудження до кульмінації, що пов'язана з артикуляцією бажання зачаття та «розв'язки», що реалізується через образи зниженої експресивності (як-от: «після дощу», «зшептани»). Поетична рефлексія статевого акту реалізується і через прийом звуконаслідування (домінування шиплячих звуків у поезії створює враження любовного шепоту) і через графічне зображення вірша – навмисна «рвучкість», «розірваність» слів у рядку символізує пристрасні пориви закоханих. Зауважимо, що наскрізна інтимність, еротична тілесність поезій такого змісту М. Кіяновської є виявом суто жіночого світовідчуття і, отже, однією з ідейно-естетичних особливостей фемінного письма.

У розгортанні мотиву «кохання як тілесності» у поезіях збірки «Звичайна мова» вагомою є акцентуація відповідності між циклами життя і природи, що також є ознакою саме жіночого погляду на світ. Так, у поезії «Іноді довідуюся» передчуття близької розлуки з коханим виражено через метафору «іще не осінь»: «значить іще можливо / в тебе на грудях спати / значить іще не осінь / значить іще не осінь» [2; 11]. У поезії «Віщуючи зиму» образ зими символізує втрату кохання. Образ «ти збудиш мене у січні» у поезії «Моя невразливість» [2; 72] може означати зародження нового почуття.

Мотиви втрати кохання та передчуття цього репрезентують негативний емоційний полюс стрижневого мотиву «кохання як тілесність» у поезіях Кіяновської. У творах, де домінують ці мотиви, центральною є рефлексія болю (від ревнощів, від приниження, від розчарування). Типовим для інтимної лірики поетеси є передача не стільки стану героїні, скільки «стихії» почуття, яка проектується на весь світ: «ніхто хто не бачив / мого перехиленого обличчя / коли ти сказав мені / жінко йди геть / і я мусила би піти / але я стояла / і сльоза / повзла / по стіні» («Ніхто хто не бачив») [2; 31]. (На гіперболізацію виразу переживання вказує й метафора «сльоза повзла по стіні»). Рефлексія болю корелює з мотивом нівечення, вбивання, вмирання, що розгортається в образах «підперта лезами сліз», «з горла краплі останньої» (асоціація з кров'ю).

Мотив втрати кохання наявний у зображення жертвовності жінки, її свідомого підкорення чоловіку, який постає як загарбник, злодій: «казав віддай віддайся / і мусила би піти бо то ти мені кажеш», «і мені не кради / і мені твого ради / імені того» [2; 32]. Така позиція жінки щодо чоловіка оприявнюється і в інших творах Кіяновської подібної тематики, наприклад, у циклі «Книга Адама». На ідейну паралель вказує і те, що поетеса в збірці «Звичайна мова» часом цитує рядки саме з цього циклу. Можна, таким чином, говорити про концептуальність жіночої жертвовності в поетичному світовідчутті Кіяновської, яка безпосередньо виражена в її рядках: «належу тобі / жінка повинна належати». Однак, поряд із цією ідеєю (у цьому ж (однойменному) творі) утверджується «першопричинність» жінки, незбагненність таємниці її ества: «але ти став моєю причиною / як Геродот / причиною Атлантиди / що ти знаєш про мене / скажи / засинаючи поруч / тоді сьогодні» [2; 61].

У поезіях М. Кіяновської «Звичайна мова» мотив «кохання як тілесність» націлений на художнє осмислення феномену фізичної любові, пристрасі, самовіддачі закоханої жінки. Цей мотив реалізується в таких варіантах, як «екстатичний стан», «спрага материнства», «природна циклічність», «передчуття втрати», «біль», охоплюючи таким чином основні етапи розвитку любовних стосунків чоловіка і жінки та пов'язані з ним переживання.

Стрижневий мотив «материнство як цілісність», безпосередньо зумовлений фемінним характером поетичного мислення Кіяновської, зорієнтований на художнє втілення автентичного жіночого досвіду, пов'язаного із зачаттям та народженням дитини. У збірці «Звичайна мова» є вірші, у яких розгортається рефлексія психічного, фізичного стану жінки-матері, наприклад, у поезії «Мистецтво народжувати»: «мистецтво народжувати / віддавати відтинаючи / перегризаючи пуповину / дев'ять місяців відколи ми разом / а вже народилося і вже плаче / мої груди більшають і болять / давніх віршів / глибоке молозиво / молоко / писаного / по білому...» [2; 52]. Як і в поезіях із домінуючим мотивом жертвовного кохання, так і у віршах, присвячених темі материнства, жінка – віддає, жертвує, відділяє від себе, що осмислюється як її природне покликання, вияв її любові. Звідси природним є перенесення в її творах материнської любові на чоловіка. «Віддавання» жінки екстраполюється і на царину творчості в уявленні про «зачаття»,

«виношування» та «народження» поезії. Цей мотив наявний і в таких рядках: «Ноша під яснами / ноша під серцем» (однойменний твір) [2; 59]. Прийом паралелізму вказує на подібність виношування дитини та вірша («під яснами») в уявленнях поетеси.

З темою материнства пов'язаний і мотив відчуття (плоду) усередині, як-от: «звук якого чекаєш в собі» («Завтра») [2; 16]. Часом автор використовує прийом метонімічного перенесення функції материнства на чоловіка, як у поезії «Ще до пестоців»: «а хоч і не знав / то носив під серцем / як жінка дитину» [2; 13]. Концептуальним щодо вираження ідеї «первинності» жінки, яка несе в собі таїну народження, є вірш «Жінка жінка і жінка» (власне вже зацикленість на цьому образі вказує на фемінність світовідчуття Кіяновської). У цій поезії жінка не тільки народжує дитину - «навіть та що народжувати не вміє / що знає все нічого не знаючи», а й «творить» смерть, тобто забезпечує кругообіг буття, адже вона одна вкусила «дозріле яблуко пізнання» [2; 60].

Домінування мотивів «кохання як тілесності» та «материнства як цілісності» у збірці «Звичайна мова» М. Кіяновської зумовлене фемінним характером її письма, який виявляється в поетичній рефлексії жіночого автентичного досвіду, вираженні «стихії» жіночого буття: переживання любовного екстазу, прагнення зачаття, передчуття втрати, болю, жертвовного «віддавання», відчуття у собі плоду. Феміноцентричність творів поетеси оприявнюється не лише в утвердженні жіночої цілісності, самодостатності, непізнаваності, божественної природи, а й через поетичні прийоми інструментовки, пошук нової поетичної мови, специфіку графічного розташування та композиції вірша.

Література:

1. Зборовська Н. В. Психологія і літературознавство : Посібник / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2003. – 392 с.
2. Кіяновська М. Звичайна мова : [поезії] / Маріанна Кіяновська. – К. : Факт, 2005. – 111 с.
3. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років ХХ ст. (феміністичний аспект) : дис. ... кандидата філологічних наук : 10.01.01 / Філоненко Софія Олегівна. – Дніпропетровськ, 2003. – 186 с.

Women's Motives in the Poems by Marianna Kiyanoska (in the Book «The Usual Language»)

The article deals with the poetic basis of the verse by Marianna Kiyanoska (in the book «The usual language»). The main motives «love as bodiness» and «motherhood as integrity» from the perspective of the authentic women's experience representation, the peculiarities of it's expression in the composition, stylistic, graphic techniques are studied.